

De Kerckhaen in Westbeemster

1752 - heden

Bijenmarkt 2026

Mei 2026, Westbeemster

Inhoud.

1. Cultuurhistorische waarde.

- De polderjongens
- Schuilkerk De Kerckhaen
 - o De Schuilkerken (1612 – 1795).
 - o 1752 – bouw van de schuilkerk
 - o 1785 – bouw van de pastorie
 - o 1827 – het schilddak ter voltooiing
 - o Emancipatie en het Rijke Roomse Leven (1795 – 1960)
- Samenvatting

2. Architectuurhistorische waarde

- Een hybride bouwstijl
- Typische kenmerken
- Ensemble
- Interieur
- Samenvatting

3. Situering in UNESCO Werelderfgoed.

4. Maatschappelijke waarde.

5. Zeldzaamheid

6. Bijlagen

- De Kerckhaen door de eeuwen heen – bronnenonderzoek
- Bouwtekeningen bij ‘De Kerckhaen door de eeuwen heen’

Cultuurhistorische waarde

De katholieke ‘polderjongens’

In het jaar 1612 werd de Bamestra, een groot binnenmeer met openzeeverbinding, na vijf jaren van noeste arbeid en hevige strijd, drooggelegd. Daarmee werd de Beemster geboren, een van de vroegste en meest ambitieuze droogmakerijen van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

De onderneming werd gefinancierd door een consortium van voornamelijk Amsterdamse investeerders, onder wie initiatiefnemer Dirk van Os, met het fortuin dat zij met onder meer de Verenigde Oost-Indische Compagnie hadden vergaard.

Voordat het meer kon worden drooggelegd, moest eerst een ringvaart worden gegraven en een 42 kilometer lange ringdijk worden aangelegd. Het werk werd gedaan door duizenden gravers en dijkwerkers, de zogenaamde ‘polderjongens’, die uit West-Friesland en Waterland kwamen, waar de plattelandsbevolking nog overwegend katholiek was. Ook kwamen seizoenarbeiders uit andere delen van de Nederlanden en uit de grensgebieden met Duitsland. En ook zij waren veelal katholiek gebleven tijdens de Reformatie.

De polderjongens verbleven in tochtige houten keten en hutten. Ze maakten lange dagen in weer en wind. Ze aten brood, peulvruchten en dronken bier, omdat water vervuild was. Malaria en dysenterie waren nooit ver weg. Met spades en kruiwagens deden ze het zware grondwerk voor dijken, vaarten en kavelsloten, vaak kniediep in de sompige klei.

Na de drooglegging werd de 72 ha vruchtbare zeelei in cultuur gebracht. De heren van de VOC bouwden in de Beemster hun lusthoven en verpachten hun grond aan pachtboeren. In het calvinistische hart van de Beemster verrees volgens plan een hervormde kerk, ontworpen door Hendrik de Keyser: symbool van het Protestantisme, de enige godsdienst die in de Republiek openlijk beleden mocht worden.

Een deel van de katholieke polderjongens bleef na de drooglegging als tweederangsburgers in de protestantse polder achter. Ze werden boerenknecht of landarbeider. Enkelen lukte het om zelf een stukje land te pachten en kleine pachter te worden. Zij legden de basis voor de katholieke enclave in Westbeemster waar zij, ver van het protestantse Polderbestuur in Middenbeemster, de relatieve vrijheid vonden om hun geloof in schuilkerken te belijden.

De controverse tussen het geprivilegieerde protestantse Middenbeemster en het achtergestelde katholieke Westbeemster wordt door veel inwoners van 'de West' nog altijd gevoeld.

Schuilkerk 'De Kerckhaen'

In Westbeemster ontwikkelde de katholieke gemeenschap zich van een gedoogde minderheid in de schaduw tot een zelfbewuste pijler van de samenleving. Deze ontwikkeling verliep in verschillende fasen.

De Schuilkerken (1612 – 1795)

In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588 – 1795) was het calvinisme de formeel toegestane godsdienst en de Nederduits Gereformeerde Kerk de bevoorrechte kerk. Katholieken, en ook doopsgezinden en lutheranen, mochten hun geloof niet openlijk belijden en werden uitgesloten van openbare ambten. De gereformeerde kerkenraad in de Beemster waarschuwde in 1641 het polderbestuur tegen de "roomsen

(...) dewelke als wolven in de schaapstal van Christus kunnen grasseren en schade doen”. Beter was het de katholieken uit de polder te weren.

Katholieken in de Beemster beleden hun geloof in schuilkerken, die onder strikte voorwaarden – ‘plakkaten’ - werden gedoogd. Schuilkerken mochten van buiten niet als kerk herkenbaar zijn. De gevels moesten lijken op gewone stolpen of schuren; geen klokken of torens of kruisen; kerkgangers moesten zich bescheiden opstellen om niet vervolgd te worden; buiten mocht niet gehoord worden dat binnen werd gezongen. En er moest voor betaald worden aan de baljuw, het zogenaamde recognitiegeld - in de Beemster 200 gulden per jaar - om de schout buiten te houden.

In Westbeemster werd vanaf 1624 gekerkt in verschillende schuilkerkjes, die waren ondergebracht in de stolpboerderijen Vredenrust en 't Hofje aan de Westdijk.

1752 – bouw van de schuilkerk

In de loop van de 18de eeuw groeide niet alleen het aantal communicanten, maar ook het

zelfbewustzijn van de katholieke gemeenschap in Westbeemster.

Onder leiding van pastoor de Moy werd in 1752 een nieuw stenen schuilkerk gebouwd, gewijd aan Johannes de Doper. Vanwege de beperkende ‘plakkaten’ werd het gebouw nog laag opgetrokken. (Het zou pas later in 1827 ook zijn karakteristieke schilddak krijgen.)

In 1780 kreeg de nieuwe schuilkerk een orgel, mogelijk gemaakt door een inzameling van de parochianen.

1785 – bouw van de pastorie

Onder leiding van pastoor Coffers werd in 1785 een nieuwe pastorie tegen de schuilkerk uit 1752 aangebouwd. De nieuwe pastorie, het huidige ‘voorhuis’ van De Kerckhaen, kreeg twee woonlagen en zijn opvallende voorgevel. De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door een geprofileerde kroonlijst. Vanwege de oorspronkelijke functie als

schuilkerk mocht het gebouw niet als kerk herkenbaar zijn, waardoor het de uitstreling van voornaam herenhuis heeft.

1827 – het schilddak ter voltooiing

Het waren roerige tijden: met de opkomst van de patriottenbeweging kwam een einde aan de protestantse overheersing. Zelfbewust en trots werd in 1827 de schuilkerk gelijkgemaakt met de hoogte van de pastorie en kreeg de schuilkerk een fors met pannen gedekt schilddak met een centrale dakkapel en hoeksteenschoorstenen.

Schuilkerk en pastorie kregen hiermee het uiterlijk zoals wij dat nog altijd kennen als De Kerckhaen.

Volgend jaar, in 2027, zal De Kerckhaen in zijn huidige bouwmassa en exterieur 200 jaar bestaan.

Emancipatie en het Rijke Roomse Leven (1795 – 1960)

Met de Bataafse Republiek in 1795 en de grondwet van Thorbecke in 1848 kwam geleidelijk een einde aan de protestantse hegemonie. Katholieken kregen formeel gelijke burgerrechten en konden hun geloof openlijk belijden.

In 1827 kreeg de ‘onzichtbare’ schuilkerk een schilddak en steeds meer het uiterlijk van een publiek gebouw. Toch duurde het nog tot 1879 voordat in Westbeemster een nieuwe parochiekerk werd gebouwd: de Joannes de Doperkerk. Een monumentale neogotische kruisbasiliek, met een trotse fronttoren met naaldspits, “hoger dan die van de Keyserkerk in Middenbeemster”. Niet langer leefden de katholieken ‘verborgen’, maar waren zij dominant aanwezig in het landschap.

De bouw van deze kerk markeerde een belangrijke fase in de emancipatie van de katholieke gemeenschap. De kerk werd op eigen kracht gebouwd met de bijdragen van parochianen en welgestelde katholieke families – voor een deel de nazaten van de katholieke polderjongens die na de drooglegging waren gebleven en goed hadden geboerd.

Na de bouw van de Joannes de Doperkerk kreeg De Kerckhaen in 1881 een nieuwe bestemming als (bewaar)school, herberg en verenigingsgebouw. In 1906 onderging De Kerckhaen een grondige renovatie, zoals blijkt uit het bestek van architect S.B. van Sante (zie bijlage). De vloer werd vernieuwd en 40 palen werden geheid om de fundering te versterken.

In 1910 volgde de bouw van een katholiek klooster met school, Onze Lieve Vrouw van Lourdes, gebouwd door architect S.B. van Sante en bewoond door zusters Franciscanessen uit Rotterdam.

De Kerckhaen in Westbeemster 1752 - heden

De Kerckhaen bleef in al die eeuwen tot op heden de spil van de Westbeemster gemeenschap met zijn sociale functie als ontmoetingsplek, verenigingsgebouw, herberg en café. Het gebouw vormt daarmee een tastbare getuige van de sociale ontwikkeling van Westbeemster.

In 2005 werd het gebouw aangekocht door Stichting Beheer Kerckhaen, een burgerinitiatief, waarmee De Kerckhaen als gemeenschapsruimte voor het dorp werd behouden.

NB. Voor gedetailleerde beschrijvingen met bouwtekeningen en bronnen, zie de bijlagen:

De Kerckhaen door de eeuwen heen – bronnenonderzoek

Bouwtekeningen bij ‘De Kerckhaen door de eeuwen heen’

Cultuurhistorische waarde (samenvatting)

Oprichting als schuilkerk (1752): Na jarenlang in het geheim in boerderijen te hebben gekerkt, bouwde de katholieke gemeenschap in 1752 een stenen gebouw in het hart van Westbeemster. Het was destijds formeel verboden om het katholieke geloof openlijk te belijden. In 1785 volgde de pastorie met zijn beeldbepalende voorgevel. En in 1827 kreeg het pand zijn karakteristieke schilddak. In 2027 bestaat De Kerckhaen in zijn huidige verschijning 200 jaar.

Katholieke Enclave: Het pand vormt de kern van de katholieke enclave in de protestantse droogmakerij De Beemster. Het markeert het begin van de emancipatie van een verborgen bestaan naar dominante aanwezigheid van de katholieke gemeenschap in de Beemster.

Begraafplaats (1847): In 1847 kreeg de schuilkerk al een eigen begraafplaats, wat de centrale rol van deze plek in het dorpsleven onderstreept.

Transformatie naar Herberg (1881): Nadat de nieuwe Joannes de Doperkerk in 1879 gereed was, kreeg de schuilkerk een nieuwe bestemming als school, herberg en verenigingsgebouw in 1881.

Behoud door burgerinitiatief: In 2005 werd het gebouw aangekocht door Stichting Beheer Kerckhaen, een burgerinitiatief, waarmee De Kerckhaen als gemeenschapsruimte voor het dorp werd behouden.

Architectuurhistorische waarde

De bouwstijl van De Kerckhaen is een interessante combinatie van functionele nuchterheid en 19e-eeuwse dorpsarchitectuur. Het weerspiegelt de lange geschiedenis van het gebouw en de functies die het in de loop der eeuwen heeft gehad, waarbij de oorspronkelijke bouw als schuilkerk nog altijd in de bouwmassa en structuur herkenbaar aanwezig is.

De historische gelaagdheid van het gebouw vertelt het verhaal van de pragmatische katholieken in de 18de en 19de eeuw: de ontstaansgeschiedenis van Westbeemster en van de katholieke enclave in de Beemster.

Een hybride bouwstijl

De Kerckhaen kan worden gekarakteriseerd als sobere utiliteitsbouw met 19e-eeuwse eclectische details:

- **De kern (18e eeuw):** De basis is een robuust, laag volume dat voortkomt uit een stalstructuur. De dikke muren en de diepe ligging van het pand verraden de oorsprong als verborgen gebedshuis. Er mochten destijds immers geen uiterlijke kenmerken van een kerk (zoals een toren of spitsbogen) aanwezig zijn.
- **Schilddak en voorgevel (19e eeuw):** In de eerste helft van de 19de eeuw kreeg De Kerckhaen geleidelijk zijn huidige uiterlijk. In 1827 werd het pand verhoogd met een schilddak. De voorgevel vertoont kenmerken van het Eclecticisme: een mix van stijlen die destijds populair was voor verenigingsgebouwen en herbergen. Opvallend zijn de symmetrie, het geprofileerde lijstwerk rond de ramen en de houten daklijst, die samen leiden tot een rijke, unieke en statige uitstraling
- **Vensters:** De ramen van de schuilkerk zijn groter dan die van een gangbare stal, maar eenvoudiger dan die van de neogotische kerk uit 1879. Bij een renovatie in 1906 onder leiding van architect S.B. van Sante worden nieuwe ramen geplaatst. Zij weerspiegelen de oorspronkelijk sobere bouwstijl en de nieuwe functie van De Kerckhaen als verenigingsgebouw en herberg.

Typische kenmerken

Als voormalige schuilkerk heeft De Kerckhaen een relatief gesloten en sobere uitstraling, waarbij de focus ligt op de functionaliteit en de inpassing in de dorpsstructuur van Westbeemster.

- **Baksteenarchitectuur:** Gebruik van lokale, roodbruine baksteen in kruisverband, passend bij de omliggende stolpboerderijen van Westbeemster. Dit type metselwerk geeft het gebouw een monumentaal en authentiek aanzien dat kenmerkend is voor de regio.
- **Lage gootlijn:** De lage gootlijn is kenmerkend voor gebouwen die oorspronkelijk een agrarische of besloten functie hadden; het houdt het gebouw "onderdanig" aan het landschap.
- **Naamsymboliek:** De naam 'De Kerckhaen' zelf is een stijlelement; het verwijst naar de windvaan die de religieuze bestemming markeerde toen dat in de loop van de 19de eeuw weer mocht.

Ensemble

De Kerckhaen is het begin van een historisch ensemble dat de katholieke enclave in Westbeemster heeft gevormd. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vormen de kerk, de pastorie, het naastgelegen voormalige Franciscanessenklooster (1910), de begraafplaats en een prieel een ruimtelijk en beeldbepalend ensemble, dat uniek is voor de katholieke enclave in de droogmakerij: een historisch "cluster" dat het verhaal van de katholieke emancipatie vertelt.

Ook het dorpsgezicht is uniek met tegenover het kerkplein de oude slagerij, die in 1918 werd overgenomen door Piet Rijper en in 1927 zijn opvallende koelcel kreeg. En daarnaast de voormalige kruidenierswinkel met een klein cafétje van Gerrit Verkuil, geflankeerd door authentieke stolpen.

Interieur

In het interieur van De Kerckhaen zijn de sporen van de transformatie van stal naar schuilkerk en later naar dorpshuis nog zichtbaar aanwezig in bijvoorbeeld de zware houten kapconstructie.

Hoewel het interieur door de eeuwen heen is aangepast voor horeca- en verenigingsdoeleinden, vormt de oorspronkelijke 18e-eeuwse bouwmassa de fysieke getuige van de katholieke emancipatie in de Beemster.

De overgang van schuurkerk naar herberg (1881) en later café (1928) illustreert de continuïteit van dit pand als tastbare drager van de sociale geschiedenis van Westbeemster.

Architectuurhistorische waarde (samenvatting)

Typologie van de Schuilkerk: Het pand is een representatief voorbeeld van een gebouw dat aan de buitenkant niet direct als kerk herkenbaar was, passend bij de 18e-eeuwse bouwrestricties voor schuilkerken.

De historische gelaagdheid: De Kerckhaen is een relatief zeldzaam voorbeeld van religieus erfgoed, een stenen schuilkerk uit de 18de eeuw, dat zich gaandeweg heeft ontwikkeld tot het sociaal-culturele hart van Westbeemster.

Sobere Baksteenarchitectuur: Kenmerkend voor de Beemster-architectuur uit die periode zijn de sobere, maar solide baksteenbouw met een schilddak. En de lage gootlijn kenmerkend voor de besloten functie en onderdanig aan het landschap.

Ensemblewaarde en beeldbepalend dorpsgezicht: Het pand staat in directe relatie tot het Rijksmonumentale complex van de Joannes de Doperkerk, de pastorie, de begraafplaats en het klooster Onze Lieve Vrouw van Lourdes. En de tegenovergelegen kruidenier, slagerij en stolpen. Samen vormen zij het unieke dorpsgezicht en vertellen zij het volledige verhaal van de katholieke emancipatie in Westbeemster.

Situering in UNESCO Werelderfgoed

Het pand draagt significant bij aan de beeldkwaliteit en de historische gelaagdheid van de droogmakerij De Beemster. Het gebouw draagt daarmee bij aan het behoud van het 17e-eeuwse cultuurlandschap en heeft 'uitzonderlijke universele waarde' voor het UNESCO werelderfgoed.

Maatschappelijke waarde

Als voormalige kerk en huidige gemeenschap- en verenigingsgebouw vervult het pand al eeuwenlang een centrale rol in de sociale cohesie van de Westbeemster. Als ontmoetingsplek heeft het pand een grote emotionele en sociale waarde voor de lokale gemeenschap.

Voor vele Westbeemsterlingen heeft De Kerckhaen hun levenspad van jong tot oud begeleidt. Ze zaten er op schoot bij Sinterklaas, ze werden er verliefd, ze trouwden in De Kerckhaen, vierden er hun jubilea, verjaardagen, zilveren en gouden huwelijksfeesten. En ze namen er afscheid van geliefden, die aan het einde van de akker waren heengegaan. Voor de inwoners van Westbeemster is De Kerckhaen "de huiskamer van het dorp". Een immateriële waarde die voor dit baken van Westbeemster zwaar weegt.

De laatste decennia is het gemeenschaps- en verenigingsgebouw De Kerckhaen gebruikt door een rijke verzameling van verenigingen, comités en anderen:

- Het Volksspelencomité met de jaarlijkse Kermis. Sinterklaasintocht, Koningsdag, Bingo en andere evenementen.
- Toneelvereniging Paulus 2
- De Accordeonvereniging: "waar vind je nog zo'n zaal als in Westbeemster!"
- Beemster fanfare
- Lourdesschool, musical
- Rouw en Trouw
- Jubilea, buurt- en familiefeesten
- Vrouwen samen verder
- Buurtvereniging West op zijn West
- Biljardvereniging
- Bejaardensoos
- Jaarlijkse herdenking Aircrash Westbeemster
- De Bijenmarkt
- De Wereldtuin
- Het Dorpsoverleg Westbeemster
- Concerten
- Yoga
- Projectkoor
- Uitvaartdiensten
- Presentaties
- En meer...

Zeldzaamheid

De Kerckhaen is een relatief zeldzaam voorbeeld van religieus erfgoed: een stenen schuilkerk uit de 18e/19e eeuw, die in zijn oorspronkelijke exterieur bewaard is gebleven. Veel schuilerkerken uit die tijd zijn gesloopt of ingrijpend verbouwd. De Kerckhaen is 200 jaar het religieuze en sociaal-culturele hart van Westbeemster gebleven. In de Beemster is ook De Vermaning, een schuilkerk voor doopsgezinden, bewaard gebleven.

De Doopsgezinde Vermaning aan de Middenweg heeft een vergelijkbare geschiedenis. Het werd gebouwd rond 1784-1785 en staat bekend om zijn eveneens sobere uitstraling. De schuilkerk mocht immers niet als kerk herkenbaar zijn. Net als De Kerckhaen bestond De Vermaning uit een kerkzaal met een pastorie onder een groot schilddak. Inmiddels heeft ook De Vermaning een sociaal-culturele functie gekregen: De Vertoeving. De Vermaning werd in 1973 een Rijksmonument vanwege de cultuurhistorische waarde als 18^e-eeuwse schuilkerk.

De transformatie van een 'onzichtbare' kerk naar de huidige publieke functie is historisch uniek voor de regio. De Kerckhaen vormt een herkenbaar en beeldbepalend onderdeel van het historisch dorpslint langs de Jisperweg.

Bijlagen

- De Kerckhaen door de eeuwen heen – bronnenonderzoek.
- Bouwtekeningen bij 'De Kerckhaen door de eeuwen heen – bronnenonderzoek'.